

(Dag.; A. Boscà, o. c., GGRV, 522): «gran poc més que una guatla, les cames rotges; ve als primers de març, y s'en va en agost; fa dos cries, en cada una ne trau 3 o 4», Orellana, 1795, *Pardals de l'Albufera*, 16.

¹ I en literatura «culinària», des dels orígens, en el *Libre de St. Soví*, i en aquest ja llavors amb la vacil·lació entre *to-* i *tu-*: «Si vols tallar *tudó*, lava-li los alerons --- e mit-ho tot entre dos escudelles ---»; però d'altra banda «o *todoner*es ab pebre e ab vin fort ---» (NCL. cxv, § 29 i n. 2). — ² Cf. *tord* 'home astut' a la pagesia menorquina (Migjorn Gran, ASallent).

+*Tudó(r)* 'devesa', V. *tudar* *Tudossa, tudosseria, V. tò*s *Tudriu, V. tudar* +*Tuduler, moli* ~, V. *tol-dre* *Tudurí*, cognom sobretot menorquí (i mallorquí del Nordest: Capdepera): ja per raó fonètica sembla que s'ha de descartar que vingui del NP ΘΗΥΔΙΡΙΚ; més fàcil fóra el NP germànic ΘΗΥΔΙΛΙΝ (d'on *Vilar-tolí*), vista l'ambivalència morisca l/r *Tueca* men., de l'angl. slang *tweak* «a whore», usual en els Ss. xvii i xviii (EPartridge-ESimpson, *Hist. Dict. of Slang*, p. 1008) *Tuejar, V. tu* +*Tuell, V. tudor* (TUDAR)

TUF, 'fortor', del llatí vg. *TUFUS (ll. ΤΥΨΗΥΣ), i aquest, del gr. τυφος 'fum, vapor', 'supèrbia'. □ 1.ª doc.: Belv., però ja era medieval, vist el derivat *estufar*, c. 1385.

«*Tuf*: tufo, tufarada: vapor, exhalatio»; *fer tuf*: farumejar», Belv.; «lo vapor o exhalació calenta que se alsa de la terra, causada per lo foc y calor artificial; lo olor fort y molest de alg. c.; bravada», Lab. 1840.

Només en tenim a mà testimonis d'escr. Renaix.: «adonant-se de que s'anaven perdent moltes coses del temps passat --- lo sentit poètic, aparellat ab l'esperit històric --- se comensà a tenir en anyoransa, que anà creixent quant les alenades ---, pures y sanitoses, de la vellura, se sentien venir de lluny, entremitj del *tuf* de la sanc, en la última desena del segle passat», MilàF, 1883 (O. Cat., Gili, p. 266); «malgrat l'airot que pas-sava per la finestra, oberta de bat a bat, com bleix per la gola d'un monstre quiet, dintre la cambra se sentia un *tuj* estrany, *tuf* d'èter de la darrera medecina que la malalta havia pres, *tuf* de cera dels ciris del combregar ---», VCatalà (*Ombrivoles*, 13.3ss.).

No sols a Mallorca sinó també en el Principat, *tufo*, que no és just qualificar de «castellanisme» (AlcM), sinó de vulgarisme analògic de la variant *tufos* del plural *tufs* (la forma més usada popularment, que la gent vulgar diu així), com *bafos, arrufos, catufos*, d'on s'extragué *catufo* (> *catúfols*), *misto, aquesto, illosco, rúfo(l), romanço*, plurals creats per evitar les reduccions o formes incòmodes en *-fs, -sts, -scs* etc. És clar que la llengua literària s'ha d'atenir a *tufs*; i és clar que no s'ha de pendre el que he dit com excusa o recomanació d'usar *tufo(s)*; i menys encara, *catufo*.

Encara que del ll. cl. ΤΥΨΗΥΣ no consta l'acc. olfactiva, s'ha de suposar que hi fou també, puix que es troba en el seu ètimon, gr. τυφος 'vapor, fumera', i en romànic: on 'tuf, fortor' és fàcil, i lleu, evolució de la

idea de 'baf, vapor, bravada'. Tant en grec com en ll. cl., té d'altra banda l'acc. de 'supèrbia' (cf. cat. *tenir fums*). En les llengües romàniques afins a la nostra es troben més documentades les altres acc.: cast. *tufo* (i abans *tuho*) encara algunes vegades 'vapor, bravada' [G. A. de Herrera, 1513], 'tuf, fortor' (Cervantes), «soberbia, vanidad, entonamiento» [1739, *DAut.*]; venec. *tufo* 'baf', Velletri *tufo* 'pudor', Lucca *tuja* 'xafogor, estuba' (amb deriv. it. dial. *tufà* 'pudir', Verona *tuin* 'xafogor', REW, 9024). A les llengües de França sembla que el mot s'esvani per l'homonímia amb *tuf* 'pedra tosca', però quelcom n'hi queda (Wartburg, *Word* x, 1954, 288-305; FEW, s. v. *tyrphain*); fr. local de la H-Garonne *touffeur* (trad. «*babourado*, fr. bouffée», Dupleix, *Pat. de St. Gaudens*), i *estouf* infra.

DERIV.: *Tufada* val. *Tufal* [1579, «alias lo ronyós» Cornella, Dag.]. *Tufar*, poc corrent: «--- febrós --- desitj d'estampar sos llabis en els llabis de la Rossa, va de prompte dominar-lo... S'hi acostà --- sens adonar-se de res, ni de ses robes, d'aquell vestit de matura, fosc, brut, enllantiat, que *tufava* a petroli de cent llegües lluny ---», Pons Mass. (*Auca d. l. P.* xvi, 276).

Tufarada: «Dues tosses --- se destacaven de la costa --- eren les penyes de Sta. Anna: --- amb el reflux, l'aigua s'enfonsà, --- ens xuclà cap a sa balma --- i, acostant-nos al perill ---, per una il·lusió òptica, semblà que els dos monstres de pedra, creixien brollant de la mar: --- talment me sentia atreta pels dos monstres, amb una aspiració d'engoliment; per a mi eren sers vius ferotges... ja el nas percebia llur aspra *tufarada*, semblant a la d'un vell crustaci ---», Ruyra (*Rem de Trentaquatre=Pinya de R.* II, 97.1f.). *Tufarina. Tufarrera*: «sia per la *tufarrera* o per l'enreo de la gàbula ---», *Canyis*, 48.

Tufejar [Labèrnia 1840]: «--- els ex-vots --- foren despenjats, espolsats, rentats ---; després de les tauletes pintades, els hi tocà 'l torn als ous ---, als barquets ---; a les cabelleres aspres y cruixidores com manats d'espígues, que, bo y arranades y mortes feya molts anys, encara semblaven *tufejar* a suors insanes ---», VCatalà (*Solitut* IV, 71.8f.); *tufejant*: «d'açò a través, cadavres de pobles y boscuries, / que bullen, ab los núvols, ab *tufejant* barreig, / camina y neda Alcides vers l'hort de les cantúries, / de morses y tremelgues y catxalots, rabeig», *Atl.* (v, 21b). *Tuferós*.

També hagué d'existir en català l'acc. moral o figurada 'supèrbia, fums' (cf. cat. ant. *fumós* 'irritat, puntós'), com en les ll. de l'Antiguitat, o cast.; i no absent d'Itàlia: it. ant. *prendre odore di tufo*, i Lucca *intufare* 'fer una ganyota', it. *stufo* 'embafat'. D'aquí altres derivs. nostres: val. *tufada* «renec o expressió de mal mode, dirigida a algú», EValor-JGiner (1950-1955). Per a *tufa* de *cabells* o *tofa*, V. s. v. *TOU*.

Estufar 'tirar una bravada' [1385, Eiximenis]: «si cové que hajes a parlar, no girs la boca a aquell ab qui parles: car si-u feyes, *estufar*-li-hies en la cara, e faries gran escàndel», *Terç* (ed. Balari, p. 11). Acc. conservada en val. «*estufar*: rodar: esparsir delicadament el agua, vino u otro licor sobre alguna cosa de modo que caygan en ella gotas pequeñas, como cae